

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bingol University
The Journal of Bingol Studies

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 1

GÜZ 2017

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Müslüm AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.), Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah DUMAN (Van Yüzüncü Yıl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Abdulkhakim BEKİ (İstanbul Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİÇÖK (Muş Alparslan Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),

Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi).

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.), Prof. Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.),

Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ (Siirt Ünv.), Prof. Dr. Eşref TAŞ (Siirt Ünv.),

Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof. Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),

Prof. Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.), Prof. Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof. Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç. Dr. Abdulkhakim KOÇİN (TBMM),

Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN (Sakarya Ünv./ Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdulsasır SÜT (Bingöl Ünv.),

Doç. Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Ünv.),

Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ (Bingöl Ünv.),

Doç. Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Sezay KÜÇÜK (Sakarya Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Ünv.),

Abdullah DEMİR (Bingöl Ünv.).

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığının desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İçdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: VADİ Grafik Yenimahalle/ANKARA Sertifika No: 33748

Basım: Güz 2017

e-posta: bingolarastirmalari@gmail.com

SAYI HAKEMLERİ / REFEREE BOARD OF THIS ISSUE

Doç. Dr. Cavid QASIMOV	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah DUMAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nebi BUTASIM	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA	Bingöl Üniversitesi
Dr. Ömer Faruk ELATUNTAŞ	Bingöl Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM /Yücel BARAKAZI.....	5
EDİTÖRDEN /Ömer TOKUŞ	7
Hidayet SAMUK SERVİ BÖLGESİ VE KÖYLERİ	9
Hidayet SAMUK SERVİ BÖLGESİ ZAZACASINA AİT KALIPLAŞMIŞ SÖZLERLE İLGİLİ BİR DERLEME ÇALIŞMASI	41
Ferhat APUHAN SİYASAL BAĞLAMDA BİNGÖL COĞRAFYASININ YAŞADIĞI BAZI ÖNEMLİ HADİSELER VE SEÇİM SÜREÇLERİ	57
Vural ÖNTÜRK XIX. YÜZYIL SEYYAHLARINDAN HENRY FİNNİS BLOSSE LYNCH'İN "ARMENİA: TRAVELS AND STUDİES" ADLI ESERİNİN BİNGÖL BAHSİNİN TERCÜMESİ	81
Alexander AKOPYAN/Çeviren: Nevzat KELEŞ DVİN EMİRİ İSKENDER B. ŞAVUR'UN DARP ETTİĞİ ŞEDDÂDÎ SİKKELERİNE DAİR	103

TAKDİM

Muhterem Okurlar,

Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde çıkarılmakta olan ve Bingöl Belediye Başkanlığı olarak bizlerin de desteklediği *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin yayımlanacak olan bu yeni sayısını sizlerin ilgisine sunuyorum. Yunus Emre'nin "*İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir; sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır?*" dizelerinde ifade ettiği gibi insan yaşamının en önemli konu ve uğraşlarından biri bilgidir. Kişinin önce özünü, akabinde varlık amacını anlamasının temelinde "bilme" edimi vardır. İşte bilmenin kaynaklarından biri de yani bize bilmeyi ve öğrenmeyi olanaklı kılan şeylerin başında yazılı materyaller gelir. *Bingöl Araştırmaları Dergisi* de Bingöl'ümüz ve çevresi için böyle bir özelliğe sahiptir. Zira şehrimizin siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafi vb. pek çok yönünü bizler için bilinebilir kılmak gibi bir hususiyete haizdir. Böylesine ilmî bir süreli yayınının paydaşı olmak da bizim için onur vericidir.

Dergi'nin bu sayısında şehrimizin politik, folklor, dil, jeoloji gibi konularıyla alakalı değerli çalışmalar yer almaktadır. Dergimize eserlerini göndererek katkıda bulunmuş ve bu eserlerin değerlendirme sürecinde yer almış tüm akademisyenlere teşekkür ediyorum. Ayrıca derginin Onursal Editörü Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e ve dergi editörü kardeşlerime şükranlarımı sunuyorum.

Yücel BARAKAZI
Bingöl Belediye Başkanı

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Bingöl Üniversitesi, Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde yayın hayatını devam ettirmekte olan Bingöl Araştırmaları Dergisi'nin yeni bir sayısını yayınlamanın mutluluğunu yaşamaktayız. Özelde Bingöl genelde ise sosyal ve beşeri bilimlerin bütün alanlarından gelecek çalışmalarını değerlendirmeyi planladığımız dergimiz, Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey ve Bingöl Belediye Başkanı Yücel BARAKAZI'nin destek ve himayelerinde kaliteden ödün vermeden yayın hayatını sürdürmektedir.

Beş çalışmanın yer aldığı bu sayımıza Hidayet Samuk, "Servi Bölgesi ve Köyleri" ve "Servi Bölgesi Zazacasına Ait Kalıplaşmış Sözlerle İlgili Bir Derleme Çalışması" başlıklı iki çalışması ile Ferhat Apuhan, "Siyasal Bağlamda Bingöl Coğrafyasının Yaşadığı Bazı Önemli Hadiseler ve Seçim Süreçleri", Vural Öntürk, "XIX. Yüzyıl Seyyahlarından Henry Finnis Blossse Lynch'in "Armenia: Travels and Studies" Adlı Eserinin Bingöl Bahsinin Tercümesi" ve Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Keleş, "Dvin Emîri İskender b. Şavur'un Darp Ettiği Şeddâdî Sikkelere Dair" çalışmaları ile katkıda bulunmuşlardır.

Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen Belediye Başkanı Yücel BARAKAZI'ye, eserleri ile katkıda bulunan yazarlara ve derginin yayın aşamasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

SİYASAL BAĞLAMDA BİNGÖL COĞRAFYASININ YAŞADIĞI BAZI ÖNEMLİ HADİSELER VE SEÇİM SÜREÇLERİ

Ferhat APUHAN*

Özet

Bingöl coğrafyası, tarih boyunca küçük devletlerin yanında, dönemin en güçlü otoritelerinin de hâkimiyet kurdukları alanlar arasında yer almıştır. Günümüzde de önemli bir yerleşim birimi olarak varlığını devam ettiren Bingöl coğrafyası, uzun yıllar boyunca Çabakçur adıyla anılmıştır. Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde İslâm ile tanışan bu coğrafya, Abbasiler döneminin önemli ailesi sayılan Bermekiler'e mensup olduğu ifade edilen Süveydi Hanedanlığı'nın gelip bölgeye yerleşmesiyle birlikte İslâm coğrafyası olarak zikredilmeye başlanmıştır. Acem kültürü yansımalarının da görüldüğü coğrafya, Şah İsmail döneminde bir müddet Safevi egemenliğinde varlığını devam ettirmiş olsa bile Osmanlı Devleti'nin gönül erlerinden olan âlimlerin ve bunların en önemlilerinden biri sayılan İdris-i Bitlisi'nin halkı ikna yoluyla Osmanlı Devleti'ne bağlı hâle getirmesindeki katkıları sonucu, o tarihten günümüze kadar devam eden bir istikamet üzere olmasını sağlamıştır.

Osmanlı Devletinin bölge üzerine bıraktığı derin izler, yörenin gönül alıcı ahvalinden ve benimsediği anlayıştan taviz vermemesi, bu hassasiyetin tarihine, irfanına ve idrakine yansımış olması, geçmiş ile olan bağlarının metanetine delalet etmiştir. Bu yönüyle tarihi temeller üzerine gelişen bölge, kendi tarihinde karşılaştıkları karşısında sergilediği tavır, geçmişin yaşanmışlığıyla arasındaki bağların sağlamlığı ve duruşundaki istikrarlı tutum, gelişmeler karşısındaki yaklaşımını, tarihsel duruş olarak değerlendirebilmiştir. Ayrıca yakın tarihimizdeki genel seçimlerde, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve gerçekleştirilen referandumlardaki kararları, Türkiye ile karşılaştırılmalı verilerek tablolatırılmıştır. Bununla şehrin siyasi yaşantısı hakkında önemli bir bilgi ve istatistiksel veri olarak yararlanılmasının faydalı olacağı amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Coğrafya, Tarih, Referandum, Araştırma, Bilgi.

SOME IMPORTANT EVENTS AND SELECTION PROCESSES OF THE BİNGÖL GEOGRAPHY IN POLITICAL CONTEXT

Abstract

Bingöl geography has been among the areas where the most powerful authorities dominated. It has been existed as an important settlement and it has been exited as an important settlement and it has been named as Çapakçur. For many years this geography has been acquainted with muslim during the

---

* Öğretmen, Bingöl Karşıyaka Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, (tah-ref@hotmail.com)

periods of Hz. Ömer and Hz. Osman. For many years the Çabakçur name. Hz. Ömer and Hz. Osman. Süveydi Dynasty the member of Bermekiler family, has settled down this area, as a result of settlement. This geography has been named as İslamic Geography. We also see reflections of Persian culture and this geography and Safavid rule for a while during the reign of Şah İsmail this area İdrisi Bitlisi considered as the most important scholar, convinced people to depend on Ottoman Empire. Ottoman Empire has left deep affects on this area, geography,

Ottoman Empire has adapted the understanding status. It has resulted a durable connection between today and past. As a result of this, this area has been developed aspect of history. In addition, general elections in our recent history, presidential elections and public voting decisions have been carried by as comparing with Turkey seven figure. Our aim isto give important information about Bingöl's political life, social life, statistical data.

Keywords: Bingol, Geography, History, Referendum, Research, Information.

GİRİŞ

Bingöl, bulunduğu coğrafya ile özdeşleşmiş, doğası, suyu ve havasıyla çevresinden temayüz etmiş bir merkezdir. Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Bingöl, etrafı dağlarla çevrili bir ovada, zengin sularla kaplı bir alanda kurulmuştur. İklimi, çevre illere göre ne çok sıcak ne de çok soğuk olan Bingöl'ün, özellikle de ilkbaharda Karadeniz Bölgesi'ni andıran bir yeşillığe bürünmesi, cazibesini daha da artırmıştır. Zengin oksijenli havası, güneşi, yağmuru ve doğal suları ile tarihin akışı içerisindeki özgün yerini korumuştur.

Bingöl'ün tarihi hakkında çok derin ve detaylı bilgiler yaygın olmasa da somut ve maddi açıdan geçmiş hakkında nesillere ışık tutacak muhtelif belgelerin olduğuna şahitlik edilebilmektedir. Özellikle kale kalıntıları, mezarlar, kümbetler, çeşmeler, ibadethaneler ve abideler, coğrafyanın tarihine ışık tutacak mühim deliller arasında yer almıştır. Genç ilçesinde Sebeterias ve Kral Kızı Kaleleri¹, Kığı civarında yer alan Mürsel Paşa Abidesi², Aşağı Çarşı bölgesinde bulunan İsfahan Bey Camii³ ve diğer camii, çeşme, kümbet, kili-

1 Urartular döneminde yapılan Sebeterias Kalesi, Bingöl- Genç yolu üzerinde ve Genç ilçesinin hemen girişindeki yüksekçe bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Persler dönemine ait olan Kral Kızı Kalesi de günümüzde mesire bölgesi olarak kullanılan civarda bulunmaktadır. Bkz. Halil Şimşek, *Geçmişten Günümüze Bingöl ve Doğu Ayaklanmaları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2001, s. 33.

2 Kığı ilçesinin Çanakçı Köyü'nde bulunmaktadır. Bu tarihi şahsiyetleri unutmamak adına Bingöl Üniversitesi'ne bağlı olarak Kültür Mahallesi civarında açılan KYK yurduna da Mürsel Paşa ismi verilmiştir.

3 Bu camii, bölgeye ilk yerleşen Bermekiler'in Süveydi Hanedanlığı'nın beylerinden İsfahan Bey tarafından yaptırılmıştır. 1514-1549 yılları arasında yapılmış olan bu camii, kitabesinde Süveydi beylerinden Cihani Süleyman ve İsfahan Bey'in torunları Yusuf ve Derviş Beylerin camiye tamir ettikleri görülmektedir. 1 Mayıs

se ve mezarlar⁴ bu farklılığı örnekleyen kanıtlar arasında sayılmıştır. Ancak o dönemin siyasi tarihi hakkında istenilen düzeyde bilgilere sahip olunmaması da bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Ansiklopedik bilgiler ve muhtelif bağımsız çalışmalar ile dönemin siyasi otoritelerinin bölge genelindeki hâkimiyetleri de göz önüne alınarak coğrafyanın hangi siyasi merkezler tarafından idare edildiğine dair durumun tespit edilebilmesi, malum eksikliği minimize etmiştir. Medler, Urartular, Persler, Büyük İskender, Sassaniler, Roma İmparatorluğu gibi önemli devletlerin hâkimiyetinde kalan Bingöl coğrafyası, Hz. Ömer ve Hz. Osman Dönemleri'nde İslâm diniyle tanışmıştır. Bunun doğal neticesi olarak da inançsal açıdan büyük ve köklü bir değişim yaşamıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında 1915'ten 1917 sonlarına kadar Ruslarla yapılan bir dizi muharebeye sahne olan ve işgale uğrayan Çapakçur yöresi, Aralık 1917'de Erzincan'da imzalanan ateşkes antlaşması sonucunda Rus işgalinden kurtuldu. Cumhuriyet döneminin başlarında, 1924'te sancaklar vilâyete dönüştürüldüğünde, Genç sancağı da vilâyet hâline getirildi ve Çapakçur bir kaza merkezi olarak buraya bağlandı. Daha sonra 1927'de Genç vilâyeti lağvedilince Çapakçur, Elazığ'a bağlı bir kaza merkezi oldu. 1929'da da yeni kurulan Muş ilinin bir ilçe merkezi hâline getirildi. 7 Aralık 1935 tarihinde kabul edilen 2885 sayılı kanunla Bingöl adlı yeni bir il kurulunca Çapakçur da bu ilin merkezi oldu. 1945 yılına kadar şehrin adı (Çapakçur) ile merkez olduğu ilin adı (Bingöl) ayrı iken 1945'te şehrin adı Bingöl olarak değiştirildi. Çapakçur ise onun vadi içinde kalan eski kesiminin adı olarak kaldı⁵. Çapakçur adıyla özdeşleşmiş olan Aşağıçarşu merkezi, aynı zamanda Çevlik olarak da yaygın bir biçimde kullanılmıştır.

1950'lere kadar küçük bir yerleşim merkezi olan şehir, son bir asır boyunca tanıklık ettiği siyasi gelişmeler ile zaman zaman dikkatleri üzerine çekebilmiştir. Yaşanılan tarihi ve siyasi durumla ilintili gelişmeler konusunda, farklı çalışmalar icra edilmiş, muhtelif araştırmalar yapılmış, pek çok tez ile sunum hazırlanmış ve de müstakil eserler kaleme alınmıştır. Ancak, üzerinde söylenecek sözlerin, ortaya çıkarılacak belgelerin var olacağı kanısı yine de taşınmıştır.

2003 yılında yaşanan depremden zarar gören camii, restore edilerek yeniden ibadete açılmıştır. Bkz. Halis Çapak, "Bingöl'ün Tarih ve Kültürel Mirası Üzerine," *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl, 2009. s. 357.

4 Bingöl coğrafyasının değişik yerlerinde tarihi mezarlar, camiiler, kaleler, çeşmeler ve kiliseler de yer almaktadır. Kığı Kalesi, Azizan Abidesi, Şeref Meydanı, Piltan Bey Camii, Temran Camii, Kale Köyü Süleyman Bey Camii, Toklular ve Zermek Kiliseleri, Temran Camii Çeşmesi, Dodan Köyü'nde yer alan tarihi mezarlar gibi.

5 Metin Tuncel, "Bingöl", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 183-184.

Gerçekleşen hadiseler, sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik ve dinî açıdan pek çok kişi tarafından irdelenmiş olsa bile, yukarıda zikredilen anlayış çerçevesinde, tarihe kaydedilen son dönem gelişmelerinin Bingöl yerelinde ve etkisinde ele alınmasının da elzemliği söz konusu olmuştur. Buna binaen bir çalışma olarak telakki edilmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür.

Bu makalede Bingöl ilinin tarihi geçmişi hakkında bilgi verilerek, tarihi süreç içerisinde benimseyip özümseyip inancı ve bu inanç ekseninde siyasal gelişmelere yaklaşımı ile siyasi gelişmelerdeki yaşanmışlığına değinilmiştir. Özellikle, Cumhuriyet tarihi boyunca etkilendiği ve etkilediği önemli kısmi siyasi olaylar üzerinde durulmuştur. Şehrin siyasi hayatı içerisinde önemli bir konumu teşkil eden referandumlarda, insanların tutumlarına temas edilmiş, nasıl bir tavır takındıkları aktarılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda tarihin akışı içerisinde karşılaştığı sıkıyönetim uygulamalarına değinilerek maruz kalınan siyasi ve sosyal bunalımlarda, Bingöl halkının bu krizlerden çıkıştaki psikolojik yansıması üzerinde de durulmuştur.

Bu makale iki bölümden oluşmakta olup birinci bölümde Bingöl'ün tarihi hakkında genel bilgiler verilmekle birlikte, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde ve 1970 ile 1980 yılları arasında meydana gelen siyasi olaylar, kaynaklar çerçevesinde irdelenmiştir. İkinci bölümde ise Bingöl ilinin genel, referandum ve Cumhurbaşkanlığı seçim süreçlerindeki tercihleri Türkiye ile karşılaştırmalı verilerek, kısmen değerlendirilmiştir.

1. Kısaca Bingöl Tarihi

1.1. Cumhuriyet Öncesi Bingöl Tarihi

Anadolu, tarih boyunca birçok devlete ev sahipliği yapmış, müstesna bir medeniyet havzası olmuştur. Anadolu'da siyasi birliğin henüz kurulmadığı çağlarda topluluklar hâlinde yaşayan halklar, Bingöl coğrafyasına da göçüp yerleşmişlerdir⁶. Burada yaşayan halkların çevre uygarlıklarla muhtelif nedenlerden dolayı etkileşimleri sonucu, farklı yaşam tarzlarının öğrenilip benimsenmesini muhtemel hâle getirmiştir. Kullanılan araç ve gereçler, uğraşı alanları, üretim ve tüketim vasıtaları, inanç biçimleri gibi etkenler, yaşam tarzlarında değişimler meydana getirmesini de zorunlu kılmıştır.

6 Bingöl Tarihi hakkında yazılmış müstakil eserlerden olan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları tarafından basımı yapılan eserde, bu bölgeye Türkistan üzerinden gelip Doğu Anadolu'ya yerleşen Hurriler döneminde, bölgenin farklı topluluklarla mücadele ettiğini, bu mücadeleler sonucunda yer değiştirdiğini aktarmıştır. Ayrıca bu bölgede Bakır Çağı'nı yaşadıklarını ve Mezopotamya devletleriyle yaşadıkları etkileşim sonucu M.Ö. 2750'lerde Akadlar tarafından kullanılan yazının bu bölgedeki Hurriler tarafından da kullanıldığı bilgisi verilmektedir. Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Basımevi, Ankara 1995, s. 31.

Bingöl, Hurrilerden itibaren Akadlar, Asurlular, Persler, Urartular, Romalılar, Sassaniler gibi birçok devletin hâkimiyet alanına girmiş olan Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Uzun süre Roma ve Sassani egemenliğinde kalan Bingöl, Hz. Ömer döneminde Sassani İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla komşu hâline gelmiş, Hz. Osman döneminde ise tamamen Müslümanların kontrolüne geçmiştir. Bu coğrafya genel itibariye Hulefa-i Raşidin zamanlarında İslamlaşmıştır. Bölgede konuşulan Zazaca dilinin İran coğrafyasında konuşulan Farsça ile çok fazla benzerlik taşıması, bu iki dilin aynı dil ailesine ait olmalarının yanında⁷, aralarındaki etkileşimin de köklü olduğunu göstermektedir. Üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen kalıcı benzerliklerin devam etmesi de bu etkileşimin kanıtı niteliğinde telaki edilmiştir.

Hz. Ömer döneminde İyad bin Ğanem komutasında el-Cezire bölgesi fethedilmiştir. Ardından da Hz. Osman zamanında Çabakçur tarafı İslam topraklarına dâhil edilmiştir. 651 yılında Habîb b. Mesleme kumandasındaki İslâm orduları Doğu Anadolu'nun hemen hemen tamamını fethedince Çabakçur Kalesi de onların hâkimiyetine girdi. Fakat bu hâkimiyet uzun süreli olmadı ve Doğu Anadolu'daki öteki yerler gibi Bizans ile Müslüman Araplar arasında sık sık el değiştirdi⁸. Siyasal yönüyle otorite değişiklikleri meydana gelmiş olsa bile inançsal anlamda yaşanan değişim köklü bir biçimde kabul görmüş, tarihin akışı içerisinde bölge halkının Müslümanlığı gönülden ve isteyerek kabul ettiği anlaşılmıştır⁹. Fethin ilk zamanlarında el-Cezire bölgesine bağlı olarak idare edilmiş olan Bingöl ve çevresi, bir dönem de Erminiyye bölgesine bağlanmıştır. Özellikle bölge, Emevilerin son dönemlerinde Harici isyanlarına da sahne olmuştur. Ancak, Çabakçur ve yöresi son derece sakin kalmıştır. Ana bünyenin öz düşüncesine bağlı bir yapıyı arz etmesi minvalinde bir tavır sergilemiştir¹⁰. Bingöl özü itibariyle İslam dinini canı gönülden kabul etmiş, yıllar yılı özünden kopmamıştır¹¹.

Bingöl coğrafyası, Abbasiler döneminde yarı bağımsız beyliklerin gün yüzüne çıktığı bölgeye dönüşmüştür. Bunlardan en iyi bilineni de Suveydi

7 <https://www.timeturk.com/tr-zazalar>, Erişim Tarihi:27.12.2018

8 Tuncel, s. 183-184.

9 Tarihi kaynaklar, bölgenin sulh yolu ile fethedildiği hususunda birleşiyorken, tarihi bilgi ve belgelere dayanmayan, nesnel olmayan söylemlerle tarihi tahrif etme pahasına zorlukla alındığını ileri sürenlerin olması, iyi niyetten uzak yaklaşımlar olduğunu göstermektedir. Günümüzde bölge halkı üzerinde ileri sürülen olumsuz fikir ve yaklaşımlar ve de tasarlananlar, bölge halkını özünden koparamamıştır. Cuma Kalkan, *Diyar-ı Bekir ve Müslümanlarca Fethi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2010, s. 138-146.

10 Mahfuz Söylemez-Abdullah Demir, *1550 Tarihli Tahrir Defterine Göre Çabakçur Livası Nüfus ve İskan*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, s. 15.

11 Yıllarca bölge üzerinde de etkisini göstermeye çalışan fikir akımları, ideolojik yapılanmalar bu öze zarar vermeye çalışmışsa da bu çizgiden bu coğrafyayı koparamamıştır. Karan, s. 138-139

Hanedanlığı'dır. Kaynaklara göre Harun Reşid döneminde tasfiye edilen Bermeki ailesinden ölüm cezasından kurtulabilenler, merkezden uzak yerlere göçmeye başlamışlardır. Bu göç sonucunda Bingöl yöresine gelip yerleşenlerin de Süveydiler olduğu aktarılmıştır¹². Bu hanedanlık, Abbasi Hilafetine bağlı gibi görünse de varlığını, uzun süre bağımsız bir şekilde bu coğrafyada sürdürmüştür.

Abbasilerden sonra 1071 yılında Malazgirt Savaşı ile birlikte Orta Asya'dan Anadolu'ya yönelen müslüman Türkler, kısa süre içerisinde bölgede hakimiyet kurmuştur. Bu hakimiyet kaynağı, sonradan egemenlik tesis eden devletlerin de referans çizgisi olmuştur.

Müslüman Türkler'in Anadolu'ya hakim oldukları dönemde, Bingöl de sözkonusu egemenlik alanı içerisindeki yerini almıştır. Anadolu coğrafyasında yaşanan her türlü olumlu veya olumsuz durumdan bölge de etkilenmiştir. Haçlı Seferleri, Moğol baskıları ve istilasında bölge de sıkıntılar yaşamıştır. Ancak, bu sıkıntılar neticesinde yerleşik durumda bulunan Süveydilerin siyasi varlıklarını devam ettiği rivayet edilmiştir¹³. Süveydi Hanedanlığı, Karakoyunlular ve Akkoyunlular döneminde de varlığını ve bağımsızlığını yitirmemiştir. Safeviler, 1508 yılında Akkoyunlular Devleti'ni yendikten sonra, Süveydilerin merkezi Hançuk'a da saldırmış; fakat, Süveydiler bu saldırı karşısında bölgelerini muhafaza edebilmiş, siyasi varlıklarını da Hançuk ve Genç merkezli olarak devam ettirmişlerdir.

Selçuklulardan sonra tarih sahnesine çıkan Osmanlı Beyliği uç beylik konumundan kısa sürede sıyrılmış, gaza ve cihad anlayışıyla hareket ederek batı yönlü gelişmiş ve egemenlik alanını genişletmiştir. Bir süre sonra, devlet ve imparatorluk konumuna yükselen Osmanlılar, ilk başlarda doğu bölgesinde Safevilerin faaliyetlerine sessiz kalmış olsa bile, bir süre sonra Safevilerin yürüttükleri politikanın bölge üzerindeki tesirleri de göz önüne alınmış ve doğu üzerine sefer düzenlemeyi zaruri görmüştür.

II. Beyazid'i tahtından indirip yerine geçen Yavuz Sultan Selim, ilk olarak Safevilerin desteklediği Şahkulu İsyanı'nı bastırılmış, ardından Çaldıran Seferi'ne çıkmıştır. Safeviler'in lideri Şah İsmail'in üzerine 1514 yılında gerçekleştirilen Çaldıran Seferi'nde müslüman bölge halkının Osmanlı Devleti yanlısı bir tutum sergilemesi, seferin galibiyetle neticlenmesine katkı

12 Bermekilerin Zerazi (şimdiki adıyla Zaza olarak bilinen) kabileden olduğu söylenmektedir. Bkz. Söylemez-Demir, s. 16. Bir başka rivayete göre ise Süveydiler Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde yaşayan Esfed'in ahfadındandır. Süveydiler Hanedanlığı'nın Medine-i Münevvere yakınlarında bulunan Süveyd köyünden geldikleri de söylenmektedir. Bkz. Akbulut, s. 93.

13 Söylemez-Demir, s. 17.

sağlamıştır. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Seferi ile Şah İsmail'i yendikten sonra, bölge halkına yönelik faaliyetlerinde istimalet politikasını uygulayarak gönül alma yoluna baş vurmuştur. Bu politikanın neticesinde, bölge halkı kendiliğinden Osmanlı idaresine dahil olmuştur. Özellikle de bölge halkından ileri gelen kişilerle ve bölge halkıyla konuşarak onları ikna etme yolunu tercih etmiş, bu yolla Çabakcur bölgesi halkı Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildirmiştir¹⁴.

Bingöl coğrafyası, diğer el-Cezire şehirleri gibi yıllarca Osmanlı Devleti'ne bağlı bir yöre olarak var olmuş, inanç, itikad bağlamında köklü bir geçmiş oluşturmuştur. Bingöl tarihi de bu geçmiş üzerine bina edilmiştir, bunun yanı sıra Bingöl'ün yaşadıkları, karşılaştıkları ve tutumu buna göre şekillenmiştir.

1.2. Cumhuriyet Dönemi Bingöl Tarihi

1.2.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Önemli Siyasi Gelişmeler

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Genç Sancağı'na bağlı bir yerleşim merkezi olarak varlığını sürdüren Çabakcur, zamanla gelişmiş, nüfusunun yoğunluk kazanmasıyla da ön plana çıkmaya başlayan merkezlerden olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıç yıllarında, Bingöl coğrafyasının yaşadığı en önemli siyasi gelişme, Şeyh Said ayaklanmasıdır. Şeyh Said ayaklanması, farklı kaynaklarda, farklı biçimlerde işlense de Bu ayaklanmanın Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde gerçekleştirilen bazı inkılaplara karşı beliren rahatsızlık sonucu ortaya çıktığı, yaygın bir bilgi olarak ifade edilmiştir. Ancak beliren rahatsızlık sonucu, söylem düzeyinde bir tepki söz konusu iken rahatsız olma durumu hiç tahmin edilemeyen mecralara doğru sürüklenmiştir. Bu sürükleniş, bölge ve ülke için sosyal ve siyasi açıdan olumsuz neticelere sebebiyet vermiştir¹⁵. İşte tarihe Şeyh Said ayaklanması olarak kaydedilen bu olayın merkezinde Çabakcur yer almıştır.

Şeyh Said'e atfedilen ayaklanmaya yol açan sebeplerin anlaşılabilmesi için gerek bölgenin uzun zaman diliminde yaşadığı değişim süreci, gerekse yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki siyasal gelişmeleri iyi tahlil etmek gerekir. Nitekim Cumhuriyet'in ilânından sonraki faaliyetler merkezde ve taşrada hem taraftar hem de muhalifler oluşturdu. Bir taraftan eski imtiyazlarını kaybetme endişesi içinde olan yerel yapılar, diğer taraftan ümmeti

14 Urmiyye'den Malatya'ya kadar olan bölgede, bölgenin tanınmış âlimlerinden iyi bir diplomat olan İdris-i Bitlisi'yi görevlendirmiş, kendileri bölge halkını ikna yoluyla yani istimalet yöntemiyle Osmanlı Devleti'ne bağlanması için gayret etmiş, bu gayretlerinin sonucu olarak Çaldıran Seferi'nde Şah İsmail'e karşı Osmanlı'nın yanında saf bağlanmışlardır bkz. Söylemez-Demir, s. 15-16.

15 Bu makalede yararlanılan kaynaklarda vurgulanan ortak noktalar bunlar olmuştur.

temsil ettiği kabul edilen hilâfetin ilgası, Müslüman coğrafyasının pek çoğunda olduğu gibi Doğu Anadolu'da da olumsuz yankılar uyandırdı¹⁶.

Coğrafyanın tarihine iz bırakan Şeyh Said ayaklanması, resmi ve gayri resmi söylemlerde farklılık arz etmektedir. Bölge insanlarından büyük bir kısmının ilgi duyduğu ve okumalar yaptığı bu olay, kaynaklardan pek çoğunun aktarımına göre de tasarlanmış bir ayaklanma olmadığı yönündedir. Bu konuda müstakil olarak yazılmış *Bingöl Tarihi* adlı eserin müellifi olan Yılmaz Akbulut'a Şeyh Sıddık Korkutata'nın verdiği demeçte¹⁷, "*Şeyh Said, Çan'a çıkararak ayaklanmayı planlamak için gelmemiştir. Aile büyüklerimizle yaptığı toplantıda hükümetin din konusunda aldığı bildirilen kararları tartışmak ve bu kararlara karşı hükümete elbirliği ile bir cevap vermenin hazırlığını yapmanın uygun olacağını gerekiyorsa heyetler göndererek hükümete bu yapılanların uygun olmadığını anlatmanın yerinde olacağı üzerinde duruldu.*

O zaman hükümetin camileri kapatacağı, türbeleri yıkacağı ve din adamlarını hapse atacağı haberi yayılmıştı. O devirde radyo ve gazete yoktu¹⁸. Bir yere gönderdiğimiz mektup günler sonra gider, aylar sonra gelirdi. Telefon ise sadece vilayette vardı. Hükümetin ne kararlar aldığını hakikat ile bilmiyorduk. Bu durumdan yararlanan kimseler de kulaktan kulağa yalan haberler çıkarıyor, ortalığı bulandırmaya çalışıyordu. Herhangi bir gerçeği öğrenmek için hükümet kapılarına yanaşamazdık. O kapılar şimdiki gibi vatandaşa açık değildi. Bu durumda ne duysak ona inanmak zorundaydık. Kimse bu duyulanlar yanlış demiyordu. Doğrusunu bilene de rastlamıyorduk.

...

Bizim ceddimiz büyüktür. Asırlarca İslam'a hizmet vermiş ve ta padişahlık devrinden bu yana yedi düvelle çarpışmış bir neslin çocuklarıyız. Yıllarca bu mıntıklalarda adaleti ve doğruluğu biz sağladık. Millet hükümet kapısına gitmez, bize gelirdi. Çünkü bizler memlekete her şeyimizi feda etmişizdir... Yüce Allah'ın (cc) emirlerinden ayrılmayarak daima doğruluk peşinde koşmuşuzdur. Devlete asker vermişiz, savaşlarda en önde biz atılmışız ve bunları hep İslam âleminin selameti için yapmışızdır.

16 Zekeriya Kurşun, "Şeyh Said", *DİA*, Ek-2, İstanbul 2016, s. 566-568.

17 Kitabın müellifi olan Yılmaz Akbulut, Bingöl'de idarecilik yaptığını aktarmıştır. Şeyh Sıddık Korkutata ise Şeyh Said Çan Köyü'ne gittiğinde orada bulunan ve yaptığı toplantıya şahit olan kişi olduğunu belirtmiştir. Kitabın aktarımına göre elinde o döneme ait belgelerin kendisinde olduğunu, kaybettiği için de kendisine getiremediğini söylemiştir bkz. Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Basımevi, Ankara 1995, s. 220-222.

18 İstiklal Mahkemeleri tutanaklarında yargılananlardan çoğu, özellikle de Şeyh Said ile ilişkilendirilenlerin *Sebilü'r-reşad* Gazetesi'ni okuduklarını aktarmıştır. Şeyh Said de İstiklal Mahkemeleri'nde 18 yerde *Sebilü'r-reşad* Gazetesi'nden bahsetmiştir. Eşref Edip, *İstiklal Mahkemeleri'nde Sebilü'r-reşad'ın Romani*, Haz. Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul 2005, s. 118.

...

Efendim isyancılar gâvurla anlaşmış. Hâlbuki halkımız arasına o zaman hiçbir yabancı girmemiştir. Şeyh efendinin ağzından da böyle bir şey duymadık. Düşmanla anlaşanlar var ise aslen Bingöl halkına düşmanlık eden ve bu halkı felakete sürükleyen Bingöllü olmayan kişilerdi. Bunlar siyasi ihtirasları için halkımızı aldatan ve memleketi batırmak isteyenlerdi”¹⁹ demiştir. Şeyh Said de Şark İstiklal Mahkemelerinde kendini savunurken şöyle demiştir: “Ben bu hareketin ne önündeyim ne de arkasındayım. Binnefis kumanda etmedim. Aşiretler kendi akıllarıyla hareket ediyorlardı. Kimse kimsenin sözüyle hareket etmiyordu. Benim hizmetim ahaliye zulmetmemek, esirlere iyi muamele etmek, vaaz ve nasihatte bulunmaktı. İyi ahlaklılar zulmetmiyorlardı. Geriye kalanlar da zaten sözümü dinlemiyorlardı. Bizim hadiseye katılmaktaki maksadımız, din hükümlerinin tatbikini rica yolu ile hükümete arz etmektir. Zannımız buydu. İnşallah kabul buyrulur. Zira onlar da bizim gibi Müslümandırlar. Din ehlidirler. Hatta Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin dinî İslam’dır, diye yazılıdır. Dinî hükümlerin yerine getirilmesi de yazılıdır. Maksadımız da ancak buydu. Elhamdulillah Türkiye’nin ricali dindardır”²⁰, demiştir.

Nitekim genel anlamda olayın iç yüzüne bakıldığında ve başlangıç aşaması göz önüne alındığında, o dönemlerde suç işleyen, kolluk kuvvetleri tarafından yakalanmamak için dağa çıkar ve mahkûm olarak namlanırdı. Hatta askere gitmeyen de firari olarak bilinir ve kaçak gezip bu unvanla anılırdı. Şeyh Said de o dönem, kardeşinin yaşadığı Piran²¹ köyüne gitmişti. Aynı zamanda müderrislik yapmış olan Şeyh Said²², bölgede tanınan biriydi. Kardeşi Abdurrahim’in köyünde misafir olarak kalmakta iken, bu esnada bir düğün şenliği de gerçekleşmiştir. Bu sıralarda mahkûm diye bilinen on iki kişi gelip bu köye yerleşmiş ve orada kalmaya başlamışlardı. Dördü ağır suçlu olarak aranmaktaydı. Bunlardan bazıları da gelip şeyhin halkasına katılmışlardı. Ertesi gün köye jandarmalar gelmiş ve kanun kaçaklarını istemişti. Jandarmalar bu ka-

19 Kitabın müellifi Yılmaz Akbulut da Şeyh Sıdık Korkutata’nın doğru söylediğini ileri sürüp Bingöl’deki Şeyh ve ağaların İngilizlerle hiçbir irtibatı yoktur, demiştir. Olayların kendileri dışında geliştiğini aktarmıştır. Şeyh Said’i İngilizlerle ilişkilendirme Bitlis milletvekili Yusuf Ziya üzerinden yapılmaktadır. Ancak Yusuf Ziya, Cibranlı Halit’in daha önce isyan girişiminde bulunduğu ve Şeyh Said’in bu ikisiyle de hiçbir bağlantısının olmadığını Hınıs Adliyesi’nde dile getirdiğini aktarmıştır bkz. Akbulut, *Bingöl Tarihi*, 1995, s. 221-225,

20 Behçet Cemal, *Şeyh Said İsyanı*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s.109. Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 55.

21 Günümüzde Diyarbakır’ın Dicle ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

22 Palu ve Hınıs’ta bazı medreseler kurdu; bu medreselerin müderrisi ve Nakşibendî tarikatının Palevî kolunun şeyhi olarak ün kazandı. Böylece hem müderrislik hem de meşâyih sınıfına mensubiyetiyle öne çıktı. Aynı zamanda çevredeki aşiretlerin de reisi, dinî ve içtimâî konularda, aşiretler arası çatışmalarda bölge halkının ilk başvurduğu kişi idi. Kurşun, s. 566-568.

çakları isteyince Şeyh, hoş geldiklerini söyleyerek isteklerinde haklı olduklarını aktarır. Ancak şu anda bir düğün içerisinde bulduklarını, bu ortamda bu suçluları almaya kalkışırsanız bunun infiale yol açacağını, onları buyurup onlara izzet ve ikramda bulunmayı tavsiye ettiğini, düğün merasimi bittikten sonra da onları alıp gidebileceklerini söylemiştir. Ancak Jandarma komutanı bu teklifi kabul etmemiş ve kaçakların hemen teslim olmaları yönünde çağrıda bulunmuştur. İsteği gerçekleşmeyince de ateş etmiş, bu çatışma Şeyh Said hadisenin kıvılcım ateşi olmuştur. Bu olaydan hemen sonra Ali Fethi Bey, olayın çok fazla büyütülmemesini, hadisenin yerel bir vaka olduğunu meclis kürsüsünden haykırmıştır. Fakat parti içerisindeki tartışmalar sonucu, 2 Mart 1925'te istifa etmek durumunda kalmıştır. İstifasının ardından 3 Mart 1925'te İsmet Paşa hükümeti kurulmuştur. Yeni hükümet, 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkararak ülke sathında sıkıyönetim ilan etmiştir²³. 28 Haziran 1925'te Şeyh Said de dâhil olmak üzere, 80 kişiden 49'una idam cezası verilmiş, bu 49 kişiden iki kişinin cezası hapse çevrilmiş, diğerleri de 29 Haziran 1925'te idam edilmişlerdir. Aynı şekilde Bingöl yöresinden ve çevre coğrafyadan batı bölgelerine tenkil edilenler ve olaylarla bağlantısı olduğu gerekçesiyle firari durumuna düşenler de olmuştur²⁴.

1.2.2. 1970 ile 1980 Arası Bingöl'de Siyasi Gelişmeler

Bingöl coğrafyasında önemli siyasi gelişmelerin yaşandığı bir sonraki dönem, 1970 ile 1980 yılları arasındadır. Bu dönem, son derece hareketli ve tedirgin geçen günler diye hafızalarda yerini almıştır. Huzur ve güvenin arandığı, refah ve mutluluğa hasret kalındığı seneler olarak kaydedilmiştir. Hiç kimsenin hayatından emin olmadığı, her an ölümle karşı karşıya kalılabildiği ve taraftarlığın, fanatizmin had safhada olduğu, günler olmuştur. Kurtarılmış mahallelerin ilan edildiği, sokaklarında kavgaların yaşandığı, suikastlerin gerçekleştiği bir dönem olarak bilinmiştir. İdeolojilerin faal olduğu, gençlerin birbirlerine karşı enerjilerini tükettikleri, bu tükenmişlikle ülke geleceğinin zarar gördüğü ve gelişmişliğinin aksadığı yıllar şeklinde, tarihte yerini almıştır.

23 Necip Fazıl Kısakürek, Metin Toker'in "Şeyh Said İsyanı" adlı kitabından alıntı yaparak oluşturduğu eserin bir bölümü, Şeyh Said Ayaklanması'na ayrılmıştır. Necip Fazıl Kısakürek, son Devrin Din Mazlumları, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2017, s. 37-69; "Şeyh Said Olayı", *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, XVIII, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1994, s.266-267. Ayrıca daha önce Ağustos 1924 yılında çıkan Nasturi İsyanı'nı bastırmak için 7. Ordu içerisinde Azadî'ye bağlı önemli üyelerden İhsan Nuri, Yusuf Ziya'nın kardeşi Rıza gibileri isyanı bastırmak yerine dağa çıkarak isyan bayrağını açmışlardır. Bu şahıslar yakalanarak Bitlis cezaevine konulmuşlardır. Yusuf Ziya aynı zamanda Bitlis milletvekilidir. O zaman Şeyh Said'in de bunlarla irtibatı olduğu ileri sürülmüşse de Şeyh Said bunlarla irtibatının asla olmadığını, kendisinin sadece dinle ilgili olduğunu ve siyasi amaç taşımadığını ileri sürmüştür. Martin vanBruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 418-419; Dursun Ali Akbulut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 54.

24 Dursun Ali Akbulut, s. 55

Ülkenin dört bir tarafında gençlik hareketlerinin etkin olduğu bu devirde, Bingöl de kendisine düşen payı almıştır. Bingöl, bu yıllarda ülkede en hareketli illerin başında gelmiştir. Bu dinamizmin yaşandığı 1977 yılında, yerel seçimler yapılmış ve bu seçimlerde % 33 gibi bir oy oranıyla henüz 27 yaşında bir genç olan ODTÜ mezunu Hikmet Tekin²⁵ belediye başkanı seçilmiştir. İki yıl içerisinde Bingöl'de önemli hizmetlerde bulunan Hikmet Tekin 1979 yılının Ağustos ayının on ikisinde, bir Ramazan ayında, Genç'te kız kardeşine iftara misafir olmuş, dönüş sırasında, Bingöl-Genç yolu üzerinde kimliği belirsiz kişiler tarafından pusu kurularak şehit edilmiştir. Bu suikast esnasında annesi ve İngilizce öğretmeni kardeşi de hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu olaydan bir yıl önce de Kahramanmaraş şehrinde acı olaylar yaşanmıştır²⁶. Bu olaylara istinaden on üç ilde sıkıyönetim uygulaması ilan edilmiştir. Bingöl de bu uygulamanın yaşandığı iller arasında yer almıştır. Bingöl'deki sıkıyönetim uygulaması 1986 yılında kaldırılmıştır.

Bingöl'deki bu hareketlilik, özellikle de gençler arasında büyük gailelere yol açmıştır. Bu yıllar, özellikle hamasi yaklaşım sergileyen gençler arasında son derece gerilimli geçmiştir. Karşılıklı yaralanma ve ölümlerin yaşandığı bu dönemde, birçok açıdan büyük kayıplar yaşanmıştır. 3 Mart 1980'de Diyarbakır barosuna bağlı çalışan Avukat Şakir Elçi, 19 Mayıs 1980 tarihinde Genç Caddesi üzerinde saldırıya uğrayarak yaşamını yitirdi. İl genelinde tanınan sağ ve milliyetçi cephenin önde gelen şahıslarından Ringo lakaplı Mühittin Olca²⁷ da suikaste uğrayarak hayatını kaybetti.

25 1950 Bingöl doğumlu olan Hikmet Tekin, Ortadoğu Teknik Üniversitesi mezunudur. Daha önce de iki kez suikaste uğramıştır. Bir seferinde herhangi bir yara almazken, diğer bir seferinde Ankara'da hastanede ameliyat olmuş ve bir böbreğini yitirmiştir. Taburcu olduktan sonra Bingöl'e gidip görevinin başına geçmiştir. [www.haberiniz.com.tr/güncel/ Erişim Tarihi:20.12.2018](http://www.haberiniz.com.tr/güncel/Erişim_Tarihi:20.12.2018)

26 Siyasal nedenlerle körüklenen Alevi-Sünni ayrılığının Kahramanmaraş'ta gerginliği tırmadığı bir dönemde, 19 Aralık'ta kentteki Çiçek Sineması'na, o dönemin ender milliyetçi filmlerinden biri olan, Cüneyt Arkın'ın başrol oynadığı "Güneş Ne Zaman Doğacak" isimli filmin gösteriminde, saat 21. 00'de patlayıcı madde atılması, olayların başlangıcı olmuştur. Ertesi gün Alevilerin yoğunlukla oturduğu Yürükselim Mahallesi'nde bir kıraathane bombalandı. Bombalama sonucu kahvehanede bulunan mahalle sakinleri yerlere yattı. Bomba şans eseri kahvehane penceresinin altındaki betona isabet ederek kahvehaneye girmedi. Daha sonra zıt gruplar arasında başlayan çatışmalar sonucunda yüzlerce insan hayatını kaybetti. Niceleri de yaralandı. O zamanki Kahramanmaraş valisi Tahsin Soylu kentte askeri güç gönderilmesini istemiş, ancak talebi uygun görülmemiştir. Bülent Ecevit, olayların kendisini uzun süredir direndiği sıkıyönetim talebine zorlamak için kontrgerillalar tarafından çıkarıldığını bildirdi. <http://posta.com.tr/maraş-katliamı>, Erişim Tarihi:21.12.2018

27 Bingöl'de anarşi, 3 Mart 1980 Pazartesi günü saat 12.00 sıralarında yazıhanesinden çıkan Avukat Şakir Elçi'yi hedef aldı ve bu saldırı sonucu Elçi yaşamını yitirdi. 19 Mayıs bayramının kutlanmasından sonra da halkın spor sahasından dağılıp şehir merkezine geldiği sırada Genç Caddesi üzerinde meydana gelen saldırıda Ringo lakaplı Muhittin Olca aldığı kurşun yaraları sonucu vefat etmiş ve olayda yaralanan Yakup Bağış, Elazığ Devlet Hastanesine kaldırılmıştır. Cesurluğu ve babayığıtlığı ile bilinen Ringo, bir zamanlar Cüneyt Arkın'ın oynadığı filmlerde yardımcı rolü teklifi almış, ancak "*Ben oynarsam başrol oynarım, kimsenin yardımcısı olmam.*" deyip bu teklifi geri çevirmişti. Kendisinin çeşitli dergilerde karikatürü bile

2. Seçim Süreçlerinde Bingöl

2.1. Genel Seçimlerde Bingöl

Bingöl, siyasi tarihin aktif ve en çok konuşulan illerinden biri olmuştur. Farklı tarihlerde gerçekleştirilen genel seçimlerde, geçmişiyile bağını koparmadan şahıslar ve partiler nazarındaki değerlendirmeler sonucunda belirli bir istikamet takip edilmese de yaşam tarzı olarak çok fazla zaman geçmesi-ne rağmen tarihinin derinliklerinde yer alan çizgisinden kopmamıştır.

Bingöl, ilk olarak 1946 genel seçimlerinde oy kullanmış, oransal çoğunluğun geçerli olduğu bu seçimde CHP ile Demokrat Parti yarışmış ve seçim açık oy gizli tasnif sistemi uygulanarak neticelendirilmiştir. 27 yıllık tek parti iktidarından sonra, bu seçimde Bingöl genelinde oyların çoğunluğunu elde eden CHP iki milletvekili kazanmıştır²⁸.

İlk seçim deneyimini, kurulduktan hemen 7 ay sonra Temmuz 1946'da yaşayan Demokrat Parti, her ne kadar ülke genelinde yeterince örgütlene-memiş olsa da seçimlerde ciddi başarılar elde etti. Yedi ay gibi kısa bir sürede meclise 62 milletvekili sokma başarısını gösterdi.

İkinci genel seçim ise 14 Mayıs 1950'de gerçekleştirildi. Bu seçimde gizli oy açık tasnif uygulanmasına geçildi. Ancak Bingöl'de Demokrat Parti oylarını yükseltmiş olsa bile nisbi çoğunluktan dolayı yine de Bingöl'den milletvekili çıkaramamıştır. Türkiye'de, bu genel seçimlerde DP ezici bir çoğunlukla sandıktan çıkarken 27 yıldır ülkeyi yöneten CHP ise iktidardan düşmüştür. Demokratlar 487 milletvekilliğinin 408'ni kazanmıştır²⁹.

14 Mayıs 1950 genel seçiminden son genel seçime kadar olan bütün seçimler, Bingöl ve Türkiye geneli partilerin oy oranları karşılaştırmalı olarak aşağıya çıkarılmıştır:

çizilmiştir. Ebru Çoban, "12 Eylül Askeri Darbesi ve Sonrası Bingöl'de Siyasal Yaşam", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2015, s. 250-251.

28 CHP'li Nihat Erim 30 Mayıs 1946 günü Ulus gazetesinde yayınladığı "Şal" başlıklı makalesinde, İnönü'nün nabzını yoklayarak başarısız seçim propagandasından yakındı. İnönü ise Erim'e, "*Demokrat Parti kazanırsa yönetime el koyarız.*" şeklinde yorumlanacak şu yanıtı verdi: "*Ben ihtilalci ve Kuva-i Milliyeci İsmet'im. Biz bu ülkeyi yoktan bu hâle getirdik, üç beş çapulcuya maskara etmeyeceğiz. Yaptığımız bir tecrübedir. Muvaffak olursak ne ala, olamaz isek vazgeçer eski usulde birkaç sene daha devam ederiz.*" demiştir. <https://www.yenisafak.com/secim>, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

29 Seçim sonuçları Demokrat Partinin zaferini net bir şekilde ortaya koyuyordu. Demokrat Parti 27 yıllık CHP iktidarını sonlandırıyor. Ancak CHP'nin çoğunluk sistemindeki ısrarı milli iradenin meclise tam olarak yansımını engelledi. CHP çoğunluk sistemi ile kendine avantaj sağlamak isterken tam tersi bir sonuçla karşılaştı. Mecliste zayıf bir temsil ile bulunmaya razı olmak zorunda kaldı. İnönü de yaptıkları hatanın farkına varmıştı ki bunu şu şekilde dile getiriyordu: "*Şimdi fena nispette kaybettik.*" <https://www.yenisafak.com/secim>, Erişim Tarihi:12.12.2018.

14 Mayıs 1950'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 48	% 39,9
Demokrat Parti	% 25,5	% 53,5
Bağımsızlar	% 4,8	% 1,7
Diğer	% 21,8	% 1,7
Millet Partisi		% 3,1

Tablo-1. 14 Mayıs 1950 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

2 Mayıs 1954'te Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 22.3	% 34.8
Demokrat Parti	% 27.1	% 56.6
CMP	% 12.3	% 4.8
Diğer	% 38.3	% 3.8

Tablo-2. 2 Mayıs 1954 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

27 Ekim 1957'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 30.4	% 41
Demokrat Parti	% 34.5	% 47.8
CMP	% 5.8	% 7.1
HP	% 3.1	% 3.9
Diğer	% 26.1	% 0.2

Tablo-3. 27 Ekim 1957 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

15 Ekim 1961'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 31.1	% 36.7
Adalet Partisi	% 0	% 34.8
CKMP	% 11.7	% 14
YTP	% 54.6	% 13.7
Diğer	% 2.6	% 0.8

Tablo-4. 15 Ekim 1961 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

10 Ekim 1965'te Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 35.7	% 28.7
Adalet Partisi	% 25.3	% 52.9
CKMP	% 0	% 2.2
YTP	% 30.9	% 3.7
TİP	% 2.1	% 3
Bağımsız	%2.2	%3.2
Millet Partisi	%3.8	%6.3

Tablo-5. 10 Ekim 1965 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

12 Ekim 1969'da Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 12.2	% 27.4
Adalet Partisi	% 14.2	% 46.6
GP	% 7	% 6.6
YTP	% 22.5	% 2.2
TİP	% 2.1	% 2.7
Bağımsız	% 42.1	% 5.6
Millet Partisi	% 0.3	% 3.2
MHP	% 0	% 3
Diğer	% 0	% 2.8

Tablo-6. 12 Ekim 1969 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

14 Ekim 1973'te Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 23.3	% 33.3
Adalet Partisi	% 20.6	% 29.8
DP	% 10.5	% 11.9
MSP	% 25.5	% 11.8
CGP	% 0.5	% 5.3
Bağımsız	% 19	% 2.8
TBP	% 0.3	% 1.1
MHP	% 0.3	% 3.4
Diğer	% 0	% 0.6

Tablo-7. 14 Ekim 1973 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

5 Haziran 1977'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
CHP	% 25.4	% 41.4
Adalet Partisi	% 29.6	% 36.9
DP	% 0.5	% 1.9
MSP	% 25.4	% 8.6
CGP	% 2	% 1.9
Bağımsız	% 16	% 2.5
MHP	% 1.1	% 6.4
Diğer	% 0	% 0.5

Tablo-8. 5 Haziran 1977 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

6 Kasım 1983'te Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
ANAP	% 44.2	% 45.1
HP	% 29.2	% 30.5
MDP	% 26.6	% 23.3
Diğer	% 0	% 1.1

Tablo-9. 6 Kasım 1983 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

2 Kasım 1987'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
ANAP	% 28.4	% 36.3
SHP	% 15.1	% 24.7
DYP	% 29.6	% 19.1
Diğer	% 26.8	% 19.8

Tablo-10. 2 Kasım 1987 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

20 Ekim 1991'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
DYP	% 27.6	% 27
ANAP	% 17.8	% 24
SHP	% 17.9	% 20.8
RP	% 35	% 16.9
DSP	% 1.3	% 10.7
DİĞER	% 0.4	% 0.6

Tablo-11. 20 Ekim 1991 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

24 Aralık 1995'te Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
DYP	% 12.8	% 19.2
ANAP	% 14.4	% 19.7
CHP	% 5.2	% 10.7
RP	% 51.6	% 21.4
DSP	% 1	% 14.6
DİĞER	% 15.1	% 0.6

Tablo-12. 24 Aralık 1995 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

18 Nisan 1999'da Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
DYP	% 14.5	% 12
ANAP	% 9.7	% 13.2
MHP	% 11.2	% 18
FP	% 24.4	% 15.4
DSP	% 2.2	% 22.2
BAĞIMSIZ	% 0.4	% 0.9
DİĞER	% 26.7	% 18.3

Tablo-14. 18 Nisan 1999 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

3 Kasım 2002'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
Ak Parti	% 31.7	% 34.4
CHP	% 7.9	% 19.4
Bağımsız	% 9.6	% 1
Diğer	% 50.8	% 45.2

Tablo-15. 3 Kasım 2002 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

22 Temmuz 2007'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
Ak Parti	% 71.1	% 46.6
CHP	% 4.2	% 20.9
MHP	% 5.8	% 14.3
Bağımsız	% 14.3	% 5.2
Diğer	% 7.9	% 13

Tablo-16. 22 Temmuz 2007 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

12 Haziran 2011'de Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
Ak Parti	% 67.1	% 49.8
CHP	% 3.1	% 26
MHP	% 1.3	% 13
Bağımsız	% 23.9	% 6.4
Diğer	% 4.6	% 4.8

Tablo-17. 12 Haziran 2011 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

7 Haziran 2015'te Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
Ak Parti	% 48.1	% 41
CHP	% 1.6	% 25
MHP	% 3	% 16.3
HDP	% 41.5	% 13.2
Diğer	% 5.8	% 4.6

Tablo-18. 7 Haziran 2015 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

1 Kasım 2015'te Seçime Katılan Siyasi Partiler	Bingöl'de Partilerin %'lik Dağılımı	Türkiye'de Partilerin %'lik Dağılımı
Ak Parti	% 64.4	% 49.5
CHP	% 1.8	% 25.3
MHP	% 1.9	% 11.9
HDP	% 29.2	% 10.8
Diğer	% 2.7	% 2.5

Tablo-19. 1 Kasım 2015 Bingöl ve Türkiye Genel Seçim Oy %'lik Sonuçları

2.2. Referandum Süreçlerinde Bingöl

Bingöl genel anlamda belirli bir çizgiye sahip olmuş, ancak siyasi baskılar ile kimi dönemlerde halkın sindirilmiş olması veya anarşi ortamına karşı, halkta beliren karşıt duygular, vatandaşların iradesine de yansımıştır. Örneğin 1961 Anayasa Referandumunda Bingöl halkının Türkiye ortalamasının üzerinde “evet” kararını vermesi, gerçekleşen darbe ve oluşturulan psikolojik havanın etkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. 1982 Anayasası'nda ise Türkiye genelinde en çok “hayır” oyunu kullanan il olması, umumi manada dikkatleri üzerine çekebilmiş ve bundan yola çıkarak “Cesur Bingöl” olarak hatırlanmıştır. Buna binaen sonraki dönemlerde gerçekleşen anayasa deği-

şıklığı referandumunda parti liderleri tarafından ilk miting yeri olarak da Bingöl'ün seçilmesi manidar olmuştur³⁰.

Bingöl, 1987 yılında Turgut Özal tarafından getirilen ve eski siyasetçilerin siyasi yasaklıklarını kaldıran referandumda da hayır oyunu, evet oyuna göre daha çok tercih eden il olmuştur. Bunun nedeni olarak da yeterli düzeyde bilgilendirme olmayışının yanında, 1980 öncesi bölgenin ve ülkenin içerisinde bulunduğu anarşiye dönüş konusunda yaşanan tereddüt veya tedirginlik öngörüsüdür. 1988 yılında gerçekleşen yerel seçimleri dört ay kadar öne alma Referandumunda ise çok fazla ilgi göstermemiş ve hayır oyunu daha çok tercih etmiştir.

2007 Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi referandumunda ise büyük oranda % 95.3 gibi Türkiye ortalamasının çok üzerinde evet oyundan yana tercih kullanmıştır. 2010 Anayasa değişikliği referandumunda % 95.8 ve 2017 Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi referandumunda da % 72.5 gibi büyük bir katılımı evet oyundan yana tavır ortaya koymuştur.

Bingöl ve Türkiye geneli referandum sonuçları aşağıda tablolar şeklinde verilmiştir.

Tarih	Bingöl		Türkiye	
9 Temmuz 1961	Evet % 79.6	Hayır %20.4	Evet %61.8	Hayır %38.2
Oy sayısı	36204	9252	6327065	3914533

Tablo- 20.1961 Anayasa Referandumu Bingöl-Türkiye Sonuçları³¹

Tarih	Bingöl		Türkiye	
7 Kasım 1982	Evet % 76.5	Hayır % 23.5	Evet % 91.4	Hayır % 8.6
Oy sayısı	45115	13858	17246146	1619476

Tablo- 21. 1982 Anayasa Referandumunun Bingöl-Türkiye Sonuçları

Tarih	Bingöl		Türkiye	
6 Eylül 1987	Evet % 48.1	Hayır % 51.9	Evet % 50.2	Hayır % 49.8
Oy sayısı	35805	38574	11618106	11519393

Tablo-22. 1987 Siyasi Yasakları Kaldırma Referandum Sonuçları

30 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin yıl dönümünde, 12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa Değişikliği referandumunda o dönemin Başbakanı ve Ak Parti Genel Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan ilk mitingini Bingöl'de gerçekleştirmiştir.

31 Referandum sonuçları için-<https://www.yenisafak.com/secim>, Erişim Tarihi:12.12.2018

Tarih	Bingöl		Türkiye	
6 Eylül 1988	Evet % 35.9	Hayır % 64.1	Evet % 35.1	Hayır % 64.9
Oy sayısı	26493	47336	8039044	14869166

Tablo- 23. 1988 Yerel Seçimleri Öne Çekme Referandumunun Sonuçları

Tarih	Bingöl		Türkiye	
21 Ekim 2007	Evet % 95.8	Hayır % 4.2	Evet % 69.1	Hayır % 30.9
Oy sayısı	101439	4433	19285403	8624212

Tablo-24. 2007 Cumhurbaşkanı'nın Halk Tarafından Seçilmesi Referandumu

Tarih	Bingöl		Türkiye	
12 Eylül 2010	Evet % 95.3	Hayır % 4.7	Evet % 57.9	Hayır % 42.1
Oy sayısı	110167	5484	21691446	15798626

Tablo-25. 2010 Anayasa Değişikliği Referandumunun Sonuçları

Tarih	Bingöl		Türkiye	
16 Nisan 2017	Evet % 72.6	Hayır % 27.4	Evet % 51.4	Hayır % 48.6
Oy sayısı	95987	36273	25157025	23777091

Tablo-26. 2017 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumunun Sonuçları

2.3. Cumhurbaşkanlığı Seçim Süreçlerinde Bingöl

Cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili olarak Bingöl, halkın doğrudan kendi iradesiyle cumhurbaşkanını seçmeden ve seçmeye başladıktan sonraki etkinliğinden söz etmek mümkündür.

Cumhurbaşkanlığı seçimi 1924 Anayasası'na göre görev süresi 4 yıl iken 1961 ve 1982 Anayasalarında görev süreleri 7 yıla çıkarılmıştır. 2007 yılında gerçekleşen referandum sonucunda halkın doğrudan cumhurbaşkanını seçmesinin önü açılarak yasallaşmış ve cumhurbaşkanlığının görev süresi de beş artı beş olarak değiştirilmiştir. 1961 yılında bir kişi ancak meclis içerisinden seçilebilmekteyken 1982 Anayasası ile meclis dışından da seçilebilmesinin önü açılmıştır. Celal Bayar, 1960 Askeri darbesi ile Cemal Gürsel de hastalığından dolayı Meclis tarafından cumhurbaşkanlığı görevinden uzaklaştırılmıştır. Onun dışında, ölüm hariç, görevini bırakan herhangi bir cumhurbaşkanı olmamıştır. 1980 Askeri darbesinden önce görev süresi dolan Fahri Korutürk'ten sonra meclis tarafından bir türlü cumhurbaşkanı seçilememiş, bu durum ülkeyi darbeye doğru adım adım götürmüştür. Cumhurbaşkanlığı seçimi için 115 tur düzenlenmiş, ancak yine de netice alınamamıştır. İşte bu

anlarda Bingöl milletvekili Hasan Celalettin Ezman da adaylığını açıklamıştır. Onun ismi üzerinde de iki³² tur gerçekleşmiş, istenilen sonuç elde edilememiştir. Bu yaşanmışlık, yöre insanının aktivitesini, girişimciliğini ve siyasetteki rolünü yakından tanıma konusunda önemli izlenimler sunmuştur.

2007 yılında 1980 benzeri bir durum yaşanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Cumhurbaşkanı adayı olan Abdullah Gül, 367 krizinden dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından cumhurbaşkanı seçilemeyince, Ak Parti meclis grubu tarafından seçimlerin erken yapılması ve Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi önergesi verilmiş ve bu önerge kabul edilmiştir. Sine-i millete dönülen bu dönemde, Ak Parti ilk günkü üç mitinginden birini, Bingöl'de yapmıştır. Bingöl'deki seçim mitingi, Adalet ve Kalkınma Partisi adına moral kaynağı olmuştur. Halk iradesine başvurulması ve Bingöl'de bu iradenin oluşturduğu iklim, başlangıçta ülkede kahir ekseriyet olarak sıkıntıları aşmada, bir umut ve heyecan havası oluşturmuştur³³.

SONUÇ

Bingöl coğrafyası, ilk çağlardan itibaren yerleşim merkezleri arasındaki yerini almıştır. Ortaçağ'dan itibaren daha sık zikredilmeye başlanan Bingöl'ün bu dönemki genel yerleşimcileri de Müslümanlar olmuştur. Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinden itibaren İslam diniyle tanışan coğrafya, o günden bugüne, bu anlayış ve inanç üzerinde istikametini sürdürmüştür. Bingöl aynı zamanda pek çok medeniyetin hâkimiyet sahası içerisinde de yer al-

32 22 Mart 1980 günü Cumhurbaşkanlığı seçiminin başlayacağı gün olmuştur. O gün meclis ve çevresinde ilginç bir durum yaşanmaktadır. Meclisin etrafı gayet sakin, hiçbir şekilde arama yapılmamıştır. Bu, o güne kadar alışılmadık bir durum gibi gelmiştir. Aslında olumlu gibi görünen bu durum, pek de olumlu sonuçlanmamıştır. Böylesine sakin gibi gözükken bir ortamda biri kalkıp cumhurbaşkanı adayı oluyordu. Bu esnada Mardin milletvekili Nurettin Yılmaz ile Bingöl'ün CHP milletvekili Hasan Celalettin Ezman partilerinin desteğini dahi almadan adaylıklarını açıklamışlardır. Her birisi için iki tur düzenlenmiş, ancak alınan oy sayısı 80 olmuştur. Beş ay süreyle devam eden Cumhurbaşkanlığı seçim süreci için toplam 115 tur düzenlenmiş, fakat meclis bir türlü cumhurbaşkanını seçememiştir. Bu süre zarfında vekâleten cumhurbaşkanlığı görevini İhsan Sabri Çağlayangil yürütmüştür. Bkz. Ahmet Cemil Ertunç, *Çankaya Nöbeti*, Pınar Yayınları, İstanbul 2007, s. 175-178.

33 Seçimin kaderini ise, dört ay önce ortaya atılan 367 tartışmaları belirledi. Anayasa'nın 102. maddesine göre cumhurbaşkanı seçilebilmek için, ilk iki turda nitelikli çoğunluk (367 oy), sonraki iki turda ise salt çoğunluk (276 oy) aranıyordu. Eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, 26 Aralık 2006'da Cumhuriyet'te yayımlanan yazısında, Anayasada belirtilen 367'nin sadece karar yeter sayısı değil, aynı zamanda toplantı yeter sayısı olduğunu ortaya attı. Bu görüşe göre oylamalara en az 367 kişinin katılması gerektiği, aksi halde sonucun geçersiz olacağı iddia edildi. Böylece meclisteki sandalye sayısı 354 olan iktidar partisi, tek başına kendi oylarıyla cumhurbaşkanı seçemeyecekti. Aynı dönemde ana muhalefet partisi lideri Deniz Baykal, iktidar partisinin uzlaşma olmadan kendi adayını çıkarması durumunda oylamalara katılmayacaklarını ve 367 tartışmalarının ciddiye alınması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Cumhurbaşkanlığı seçimi için toplanan meclise CHP, Anavatan ve Doğru Yol Partili milletvekilleri katılmayınca mecliste ilk turda ancak 357 oy alınabilmiştir. CHP de bunu Anayasa Mahkemesi'ne götürmüş ve Cumhurbaşkanı'nın ancak Meclis'in 367 milletvekilininin toplanmasıyla seçilebileceğine karar vermiş, bunun üzerine de TBMM tarafından seçilmeye gitme kararı alınmıştır. www.internethaber.com.tr. Erişim tarihi:24.12.2018.

mıştır. Bu hâkimiyet sürecinin en önemli ve en uzun süreli basamağını Osmanlı Devleti oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'ne istimalet yoluyla gönülden bağlanan yöre, o derin bağlılığı her an hissetmiş, vefa duygusundan ödün vermemiştir. Modern batı dünyasının getirileri karşısında kısmi anlayış değişiklikleri yaşansa da tarihi geçmişi ve zihinlerindeki mümtaz konumunu, hâlihazırda korumuş olarak değerlendirilmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke sathında gerçekleşen acı olaylardan biri de Bingöl'de vuku bulmuştur. Tarihte Şeyh Said Ayaklanması olarak anılan bu vaka, uzun süre coğrafyayı psikososyal yönden de etkilemiştir. Üzerinde çok fazla eserin kaleme alındığı olayın Bingöl üzerindeki etkisine kısmen temas edilmiştir. 1970 ile 1980 yılları arasında ise Bingöl coğrafyası, sağ ve sol akımlardan etkilenmiş, bu iki akımın en canlı merkezi durumuna gelmiştir. Bu yıllarda ülke enerjisi iç çekişmelerle harcanırken Bingöl de bundan payını almıştır.

Bingöl halkı siyasi seçim süreçlerinde, kendine özgü bir istikamet üzerinde hareket etmiştir. Her zaman vatansever ve muhafazakâr yönleriyle ön plana çıkmış, bu özellikleriyle bilinmiştir. Şahıslar ve partiler de belirli dönemlerde bu istikametın şekillenmesinde rol almıştır. Halkın tanıdığı, güvendiği ve kendilerine yakın olarak gördüğü adaylar, önemli görülen partilerin oylarını aşabilmiştir. Kimi dönemlerde, ülke siyasetinde ortaya çıkan düğümlerin çözümünde, önemli derecede moral ve motivasyon kaynağı olmuştur. Genel Seçimlerde ve Referandumlarda benimsediği tercih, Bingöl'ün siyaseti ve siyasal geçmişi hakkında önemli işaretleri ihtiva etmiştir. Bunun için de 1950 ile 2018 tarihine kadar olan seçim süreci tablolar şeklinde verilerek istifadeye sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- ACAR, Abdurrahman, "Klasik İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Bingöl ve Çevresi", *II. Bingöl Sempozyumu*, Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2007, s.189-195.
- AKBULUT, Yılmaz, *Bingöl Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- AKBULUT, Dursun Ali, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s.53-56.
- CEMAL Behçet, *Şeyh Said İsyanı*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.
- ÇAPAK, Halis, "Bingöl'ün Tarih ve Kültürel Mirası Üzerine", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, s.357-367
- ÇAPAK, İbrahim, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Bingöl", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 2007 s.197-208.
- ÇOBAN, Ebru, "12 Eylül Askeri Darbesi ve Sonrası Bingöl'de Siyasal Yaşam", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, V/2, 2015, s.250-251.
- DEMİR, Abdullah, "16. Yüzyılda Safevi ve Osmanlı Döneminde Genc Beyleri", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Mart 2007, s. 209-216.
- DEMİR, Abdullah, "Belgelerle Çabakçur Sancağı", *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yayınları, *I. Bingöl Sempozyumu*, Mart 2007, s.195-210.
- ERPOLAT, Mehmet Salih, "1550 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Çabakçur Sancağı", *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* Yayınları, *I. Bingöl Sempozyumu*, Mart 2007, s. 83-98.
- ERTUNÇ, Ahmet Cemil, *Çankaya Nöbeti*, Pınar Yayınları, İstanbul 2007.
- ERTUNÇ, Ahmet Cemil, *Cumhuriyetin Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul 2005.
- Eşref Edip, *İstiklal Mahkemelerinde Sebilurreşad'ın Romanı*, (Haz. Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2005.
- KARAN, Cuma, *Diyar-ı Bekir ve Müslümanlarca Fethi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2010.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Son Devrin Din Mazlumları*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1968.
- KURŞUN, Zekeriya, "Şeyh Said", *DİA*, Ek-2, İstanbul 2016, s. 566-568.
- MARTİN VAN BRUÏNESSEN, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- SÖYLEMEZ, M. Mahfuz-DEMİR, Abdullah, *1550 Tarihli Tahrir Defterine Göre Çabakçur Livası, Nüfus ve İskân*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009.
- "Şeyh Said Olayı", *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi Yayınları, C. XVIII, İstanbul 1994.
- ŞİMŞEK, Halil, *Geçmişten Günümüze Bingöl ve Doğu Ayaklanmaları*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- ABDULCELİL, Tarık, "Bingöl Tarihi ile İlgili Bazı Notlar", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Mart 2007, s. 291-194.
- TUNCEL, Metin, "Bingöl", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s.183-184.

İnternet Sitesi

<https://www.yenisafak.com/secim>, Erişim Tarihi:12.12.2018.

<https://www.posta.com.tr/maras-katliami>, Erişim Tarihi:20.12.2018.

www.haberiniz.com.tr/güncel/ Erişim Tarihi:20.12.2018.

www.internethaber.com. Erişim Tarihi:24.12.2014.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-said> Erişim Tarihi:27.12.2018.

<https://www.timeturk.com/tr>. Erişim Tarihi:27.12.2018.

